

կը՝ ազգային լուսաւորութեան այն անգին և պատուական շէնքի վերայ, որ նա արդէն ստեղծել է։

Համարձակ ծանուցանում եմ թէ անդրդպրոցական կրթութեան դործում տերութեան մասնակցութիւնը սահմանափակ պիտի լինի։ Բայց և այս կուեւրացնեմ որ այդպիսի սահմանափակ օգնութիւնը նա պարտաւոր է տալ անմիջապէս։ Այս համոզմամբ ես արդէն դիմեցի ելեմտական յանձնախմբին խնդրելով որ վարկ սահմանուի ինպաստ անդրդպրոցական կրթութեան, և արդէն նորա յօժարութիւնը ստացայ այդ մասին։

Ս. Մ.

Պ Ա Տ Կ Ե Ր Ն Ե Ր

ՀԱՐԱՆԻ ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆՑ

Բ.

ՔԵՆՏՐՈՆՑ

Սաննչ կրթականն էր, քննէ զարմնայ որ թնդերի վառել իջել է. մենք ապաս հաց է թխմ, պիջի անաս գրտնգմ է, հարս ապաս գունդ է տալմ ու հացերը փում, Մամն շանդները լուացէ, թնդեր շորս կողմը շարել ու թնդրէն կրակ հանէ եղջարիչով եղ է հալմ, Աղջիկներու գաղարումն է կըսես թէ կտրել էր՝ պալաղօտի կերած ձկի պէս պահուցուայ շորերն ու կարմիր ողիցները հագել ձոթ—վոթ էնելով թէզ թէզ դուս էին ելնմ նես գալմ։

— Մամի ջան, դէ թէզ երէք, հմի Մկոյնց չէլիկը կերթայ, ըսաւ Հուշանը։

— Ահան ես պրծայ՝ եղն հալաւ, Մագթաղ ջան, ոգի հացը դրէք, գզլները սարքէք, ես էլ էս է խաշիլը լցնմ եմ, ըսաւ մամն ու սկսաւ խաշիլը գուլթի պղնձէն լցնել շանդները։

— Մագթաղը սալէն գլօխ հաց դարսեց, գզլներն էլ գզլնոցէն բերաւ դրստեց, սարքեց ու առաւ գնաց ողէն, Մնացած աղջկներն էլ մամիս լցած շանդներէն ամեն մէկը մի մի հատ խաշիլի ես թանապրի շանաղ գրկըկորան ու գնացին։

— Ջարթար ջան, հացը թխիւր պրծար, մեր էս ճամփու բաղաջներն էլ դարկ կողը. հմի ողից հացը յետ կուգայ, մենք էլ հաց ուտենք ու ճամփայ ընկնիք, ըսաւ մամն ու օղլուշաղի հմար էլ հացի թագարուկ տեսաւ։

Եր որ սուրփէն դրին, մամն ու մենք հարսները մէկ նստան, աղջկներն ու պզտի հարսներն

էլ մէկ, հմա մերս հեռու կայնաւ, չմօտեցաւ սուրփին։

— Ուշ, հարս, դու ծում ու պաս պտի էրթաս, հմ, սուրփին չես մօտենմ։ Թաժա սուրբը մուրազդ տայ, Դէ, որ ըզման է, Յակօյիս շորերը հագցրու, հաց տուր ուտէ. էն էլ խօ ծում գալու էէ, մատղաշ է, չի դիմանայ։

Նոր մերս մօտեցաւ ընձի, վերնաշապիկս ու չարոզ գուլպէս հագցրաւ, ինչարի ընդոնք էլ կերան, պրծան, սարքւորանք ու ճամփայ ընկանք դիպա Թաժա սուրբը, Հլա գեղէն դուս չէինք ելել, որ մեզի հետ խառնուան Մկոյնց, Մլքայնց ու Պիպիկներն չէլիկը, Խառնուելուն պէս աղջկները մեզէն ջոկնուան ու ձէ—ձէնի տուած խաղ ըսելով, արտերու միջէն սինձ քաղելով յառաջ գնացին։

— Ուշ, կրակ ուտէք, աղջկներ, հլա ինչ մեզէն թէզմ ջոկնուան, ըսաւ Մլքայնց Մարթան։

— Ըրա, չիտես որ իծուն է՞ծը լաւ է քանց մի սիւրի օշխար, վրայ բերաւ Պիպիկներն Գարանը. Ի՛հ հմի, ջոկնուան, ջոկնուան, խօ ջրերը չկայնան, մենք էլ իրար հետ խօրաթայ էնելով եաւաշ եաւաշ կերթանք։

— Հարսներ, աղջկներուն թամբայ էնէիք՝ սինձ չքաղեն, մեղք է՝ ուխտ էրթլուս գետնէն բան չեն վերցնէ, սուրբը մուրազը չի տայ. քաղմ են, էն կողմէն յետ գալուս թող քաղեն, խրատ տուաւ Մլքայնց Նշխուն անան։

— Քա քաւորկին Մարօ, աջար էն կնիկը սաղ է, հարցրաւ Գարանը մամիս։

— Ո՞ր կնիկը։

— Էն, որ էրազ էր եկել Թաժա սուրբը։

— Քա աղչի, խօ էրազ չէ եկել, վրայ պրծաւ Մլքայնց Հոռոմը, զօր ցօրեկով տեսել, աչքին երևացել է, ինչդ որ չլմանցնենք՝ ես ու դու իրար տեսնմ ենք։

— Ուհ էրանէկ էդ կնկան, ինչքան արդար է, որ սրբերը օր ցօրեկով աչքին երևաւ են, Թէ սաղ է, էրնէկ իրան, թէ մեռած է, զաթի հոգին լսի փայ է։

— Քա ջան էգիկ ի՞նչդ էր եղել։

— Ինքը չիտեմ, եաղուրու թէ ասորու ժողովք էնող աղքատ կնիկ է, սկսաւ գաւառագիտուն Նախշուն անան, Էն վերի գեղանէն մէ պիջի աղջկամ ձեռ բռնած գալուս, էդ ձորերը թիփին կառնի իրան...

— Քա ձմեռ վաղթ է եղել։

— Ըրա ձմեռ չէր, որ եկան ըսին թէ Թաժա սուրբ է ելել, Արգդ թիփին որ սկսէ կը կատղած փչել ու ճամփէն մոլորցնել, էդ խեղճ կնիկ արմատը ընկնի կը ծնկներու վրայ, առ Աստուած կաղաղակէ, կուլայ ու սրբերուն հաւարի կկանչէ, Մէմ էլ կտեսնի մէ զո ձիաւորմ ալ բինիլը վրէն, միջաղը ձեռը, ձին խաղցնելով գալմ է։

— Ուշ, էն սուրը զօրութանը մեռնիմ, ա-
մէն մի նեղը ընկած հայ—քրիստոնէի ձէնին ու
հաւարին հասնի:

— Կուգայի էդ կնկան էլ աղջկան էլ քաշէ
կը թարթն ու բերէ իրան գերեզմանի ելած տեղը
կիջեցնէ: Դրողը գետնին զարկէ ու կըսէ. «էսիկ
իմ տեղս է: կերթաւ գեղացոց կըսես գան ընծի
ըստից հանեն: Զերիք մէ հերիք ընծի ըստեղ թող-
նին ու նախիրը բերեն վրէս պարկեցնեն, չղնամիշ
էնեն»: Կնիկն էլ լայի կընկնի ոտներն ու կըսէ. «ա-
ղա ջան: ընծի վէժ է ճանչնամ: վէժ կաւատայ որ
լսի թէ չէ՝ պտի վրէս տոսդայ էնեն: ծրծաղին»: Սուրբը
կըսէ—«դու գնա: ըսա: քու ինչ բանդ է: երի՛ն—էրին՛, չէրին՛» եւ ընդունց հախեցէն կուգամ:
էման մէ հրաշքմ ցուց տամ որ: յաւիտեան չը
մոռնան»: Կնիկն է կուգայ գեղացոց կըսէ: Մէ քա-
նիսը չեն հաւատայ: խելոի տեղ կը գնեն: վրէն կը
ծրծաղին: հմա մէ քանի ջահէլ ջուհուլ տղայ բահ
ու թի կառնին կերթան փորեն կը:

Փորելուս յառաջ պատի հիմը գտնին կը:
ըստից փորեն: փորեն դուս կըբերեն գերեզմանաքա-
րերը: Մէմ էլ որ բահը զարկեն կը: իրա մարմինը
լացուի կը: Ըսման չլմանցնենք: ինչդ որ իսանը.
ձեռները գոշին խաշած ու նստած է: Վրէցի միսը
քուլլի մաշէ գնացել էր: մէ ոսկորներն էր մնա-
ցել: էման որ: ձեռ որ տայիր: իրարից այրմիշ կեղ-
նէր:

— Հա: ըբա: մեր տղէքն էլ էդ տեսակ գը-
նացել տեսել էին:

— Մէ վախժամ ըդման պահեցին: Յետե տեսան
որ շատ ըխտաւոր գալմ: էրթամ համբուրմ է ու
ոսկորները իրարից այրմիշ է էղնմ: արդդ տեղն ու
տեղը վրէն ծածկեցին ու դէմը խաշքար գրին:

Էդ տեսակ խորթմայ էնելով: գնացինք հա-
սանք Թաթա սրբի էս կողմի սարը: Զինկիլ: դռաջ
բարերու մէջէն հետը հետը սկսանք վերե բանձրնալ:

— Ուշ աման: էս ինչդ չինկիլ սուր սուր քա-
րեր են: բորիկ ոտքերուս կաշին հանեց տրտնջաւ
Պիպինենց Լեկոն:

— Աղշի: սրբի գուռն էրթուս էլ տրտունջ ես
էնմ ու գանգատուում: Ամեն օր բուր մարմինդ բզե-
լու հմար կվազես էս կողմ: կվազես էն կողմ: մի
օրմ էլ հոգուդ հմար որ շարքարուիս: ինչ կեղնի
խո: ազառեց Լեկոյին Լոռում անան:

— Բա: Լոռում անա ջան: խո բան չըսի ը-
դուր: քարերը շատ սուր սուր են: ոտքերս ծակծը-
կում են: էդ եմ ըսմ:

— Հա: քարերը շատ սուր սուր են: ըստեղ
որ չես կրնմ դիմանալ: էս լէն ու բոլ ճամփէն
էրթայ: ըբա Վարդէհեր էրթուս էն նեղ նեղ ճամ-
փէքով ինչդ պտի էրթաս:

— Բա ջան: էն տարին ըսինք Վարդէհեր

էրթանք: էրթանք ու չկրցանք էրթայ: ըսաւ Մար-
թան: Շատ փափակ եմ Վարդէհեր էրթուս: տէ՛ր
էն տարուանէն ուխտացել եմ: հմա սամթը չի գա-
լում: Մեռնիմ իրա սուրբ զօրութենին: յուշանալ
կայ: ուրանալ չկայ: Դու գնացել ես: տեղեակ
ես ճամփէքուն: չլա թարիֆ երա:

— Ինչ թարիֆ էնեմ որ: մարդ պտի էրթայ:
իրա բաց աչքով տեսնի: որ նոր էղնի: Վարդէհե-
րու ճամփէն խո սման լէն ու բոլ չէ: էման նեղ
է որ: թաք թաք իրար յետեէ պտի էրթուի:
շատ շատ որ էղնի: շորերդ բառնալու հմար մէ էշ
պտի վերցնես հետդ եա ձի: թէ չէ սել: բան չի
էրթուի: մէ ետեանուորի ճամփայ է: Լեռուէն
տեսնմ ես ըխտաւորները օխշրի սիրու պէս իրար
յետեէ շարուել: երկնցել: էրթմ են:

Իրա օթեանը չինկիլ կապանի մէջ է: ամեն
մարդ չի կրնայ եղնի: մնանկ արժանաւորներն են
եղնմ իրա ճգնած տեղը համբուրում:

— Դու կրցար եղնի:

— Բա որտից կրցայ: ֆողը իմ գլխուս: էն
արդարութենը ունիմ որ: էման տեղեր եղնիմ: ը-
սաւ Լոռում անան խորունկէն աս քաշելով: Որն
որ անարժան է: տեսնմ ես՝ շարքարուում եղնում
է ու կիսաճամփայ՝ թրո՛ւի ընկնմ է թեաքբեար
ցած: Լմա վերն էլ որ արդար է: արժանաւոր է:
առանց շարքարուելու զուլայ եղնմ է: ճգնած տեղը
համբուրում ման գալմ: ջրէն էլ խմում ու ցած
է ինչմ:

— Բա ջան: էդ ջուրը ի՛նչդ է որ:

— Ճգնելու տեղը: Ժեռ քարի փոսի մէջ է ու
ոնչ կաւելանայ ոնչ կպակասի: ինչքան կուզես:
խմէ: թափէ: քուղէքով վերու վրէցէն եա թէ չէ
ամիսներով: տարէքով թող տեղն ու տեղը: հմա
էսիկ էլի էն: էլի էն: ոնչ կաւելանայ: ոնչ կպակ-
սի: Ըսմ են ըդեղ էնքան է Վարդէհերը ճգնել:
աղօթել ու ծուռդ գրել: որ ծնկներու ու ձեռնե-
րու տեղը փոս է ընկել: Մէ օրմ էլ իրա ճգնարա-
նէն ի՛րէ գնացել է մէշէն ման գալու: Ման գալուց
գտնալուս տեսել է: որ մէ ծե՛ր: գլղգլած հալի-
ւորմ ճամփու վրէն նստած է: Մօտեցէ բարե է
տուէ ու ըսէ. «Աբար ջան: ընչես ըստեղ նստէ:
քելէ էրթանք իմ օթեանս: քիչմ հանգստացի:
Լմա տեսել է որ հալիւորը տեղէն չի կրնմ Ժաթ
գայ: էրել է թէ շալկէ: հմա ձեռն երկնցնելու
պէս: հալիւորը սրսբկացել է ու ըսել. «ուշ:
ամա՛ն: ձեռ մի տայ ընծի: որ վրէս սաղ տեղ չը
կայ՝ քուլլի եարայ է»: Վարդէհերը հարցրել է.
«Աբար ջան: ըբա ինչդ էնեմ: որ քեզի տանիմ
օթեանս»: Հալիւորը թէ՛ էս ուռերէն քթոցմ գոր-
ծէ: ընծի դիր քթոցի մէջն ու տար: Արդդ ըդեղ
Վարդէհերը ուռ քաղէ: քթոց գործէ: հալիւորին
մէջը գրէ: շալկէ ու ճամփայ է ընկէ դիպայ իրան

օթևանը, ճամփու վրայ մէ քարմէ քառասուն էկէ, հալիւորը թէ՛ «որդի» ընծի վեր գիր էս քարի վրայ, մէ քիւմ հանգստանամ», Աւարդեհներն որ քիթոցը վեր է գրէ քարին, քիթոցի քարին էկած տեղի, երկու մաս քարը նետ է իջէ, հիմի որ ըստաւորն երթմ է, եզ քարը ճամփու վրայէ ու մալում է քիթոցի գրած տեղը, հալիւորն որ մէ քիւմ գինջացել է՝ ըսել է. «Որդի, մէ քիթս սրբէ», Աւարդեհները երեւ է թէ ձեռով սրբէ, հալիւորը սկսվացել ու ըսել է. «Ո՛հ, աման, ձեռով մի սրբրէ, ետրայ է», Երեւ է թէ մարմով սրբէ, էլի չի թողէ, արդդ էս անգամ Աւարդեհները քիթը առել է բերանը, ծծէ ու տարէ էն կողմ թափէ:

Հալիւորը ըսել է՝ «Ժարաւ պապական, որդի՛ մէ ջուրմ տուր ընծի», Աւարդեհները թէ՛ «Աւար ջան» ըստեղ չօլ, ամայի տեղ է, ջուր չկայ, երթանք օթևան, ջուր կուտամ», Հալիւորը թէ՛ «որդի, էն կողմն որ թէնէդ թափեցիր, հլա դառի էն կողմն աչէ», Աւարդեհները դառել է որ, ի՛նչ—էն տեղն որ թքել է, գետինը պատուել, ու կանանչ ու կարմիր աղբիւրը դուռ է քցմ, Արաւացել է թէ բոլոր ջուր բերէ, հալիւորին խմցնէ, ինչարի շիտկուել է որ՝ հալիւորը գրել ես տեղն իսա՛ կայ, մէ քիթոցը մնում է ու հալիւորը չկայ, Արդդ ձոններուն է զարկէ, գլխուն է զարկէ, լացէ, մաղկտէ ու ըսէ. «Այ, արար ջան, քեզի ի՛նչ էղան, աջար գէ՞լ տարաւ, զազան տարաւ», Եզ լացին մէմ էլ ձէնմ է անկաջը ընկել, որ ըսմ է. «Աւարդեհեր, Աւարդեհեր, իմ գուռս էկողին, ընծի դիմաւորողին, մէ պորտին թնդումեն, քու գուռդ էկողին, քեզի դիմաւորողին, օխաւ պորտին թողումեն»:

—Ո՛հ, էն սուրբ դօրութենին մեռնիմ, աջար պտի էղնի որ, երթանք համբուրենք, աջար արժանի պտի էղնինք որ, ըսաւ լալակնեղէն Մարթան:

Էման էինք տարուել Հոռոմ անայի էս պատմութենով որ, չէինք իմացել թէ ինչդ ենք ելել թմբի գլխին ու ընտից գլխուրել ցած, դիպա Թաժա սրբի ձորը, Չորէն մէ քիւ էն կողմ թմբի վրայ, էնքան ըստաւոր էր թափել որ, մէ կալաչափ տեղ տեղ քցելու չէր էղնի. սաղ մատուռը ծածկուած էր ալ ու խաշխաշ հագնուած շէլիկով, Իջանք ձորը՝ առուն անցանք ու հետը հետը բանձրցանք դիպա մատուռը:

Առուն թէնի հետ, կանանչ խոտերու վրայ բազմէ նստել էին ըստաւորներն ու բաց էրել իրանց ըստի օխաչէքը՝ հաց էին ուտմ: Մէյլա ծախողները փռել էին գետնի վրայ մէ մէ մէջոկի ես քեւթանի կտոր ու վրէն թաղեարայ էին էրել առնածաղիկը, չամիչը, հոռոմ—կորեկն ու ֆնդըղը, Աջքս ամեն մէ մէյլի առնելու լաւ արկէքս սրմէի, թէնին թուրը կուլ տալմ, հմա ամենմ իէ

մամիս ըսելու, Մամս էլ որ, կըսեն թէ էդ սհաթին մահան էր էրել ընծի, դուռը տնկել, ընկել էր մեր շէլիկի առաջն ու առանց մէյլէքու վրայ աշելու յառաջ էր երթմ: Սըխ թոփ էղած շէլիկի միջէն ճամփէքս էս կողմ էն կողմ ծածկուելով հասանք մատուռը, Սղմատուելով ցածիկ գոնէն նետ, մտանք որ, ըստաւորներէն որը երեսի վրայ ընկած լալմ ու երեսը գետններուն է քռում, որը կայնած, քանի ուժն է բռունցքընելով գօշին զարկմ ու մաղկըտում է. որն էլ էնքան է լացել որ, թուլացած ծընկներու վրայ ընկել ու մնացել է: Մարդմ էլ գերեզմնաքարի առաջ թուլ վեր է ընկել, գլխիդ գրել է գերեզմանի տակն ու սուս կեցել:

Երինք թէ յառաջ երթանք, չորս կողմէն մեզի բրդեցին ու ըսին. «Ո՛ր էք երթմ, գերեզմանի առաջ վեր ընկածք քեադակ է», Եզ անուռն որ իմացանք, օտարափելով յետ քաշուանք ու սկսինք ծռնոցը դնել, երեսներս խաշ հանել, Մէ քիւ կայնէ, չէինք կայնէ, մէմ էլ տնտինք քեադակը դըլօխը փրկել վերադառնալ ու ճուաց. «յետ գնացէք, ճամփայ բաց էրէք, աղէս էկաւ», Շէլիկը իրար սղմատելով մէ ոգի արանքի չափ դոնէն ինչարի գերեզմնաքարը արա բաց էրաւ:

«Ո՛հ, էկար, աղա ջան, բարձր բօյիդ մեռնիմ, կեռ կեռ ունքերուդ մեռնիմ, թուլ թուլ աչքերուդ մեռնիմ, ալ բինիչիդ մեռնիմ, երկան մրդղիդ մեռնիմ, արի տեսնինք ո՛ւմ մուրազը պտի տաս, արի, աղա պապի ջան, ըսաւ քեադակն ու սարսափելով յետ քաշուաւ, գերեզմանի էս կողմը մէ քիւ կայնաւ ու ճուաց. «Զանանենց թոռուն, ընէքս էդ քեօշէն կայնել, յառաջ արի աղէս քու մուրազդ տուաւ»:

Շէլիկի միջէն կուճ ու ձիգ էնելով, լալով յառաջ էկաւ մէ ալ մահուդէ բինիչոր կնիկ, ընկաւ գերեզմնի առաջն ու սկսաւ լալով երեսները գետնին քսել:

— Ել մի լայ, հերիք լատ, աղէս քու մուրազդ տուաւ: Չխուղած ճերմակ գառիմ շինքը ալ բաղդաղիմ կրկապես ու կրերես աղիս դուռը մատաղ, Դէ, գնա, մուրազդ առար:

Կնիկը համբուրեց գերեզմանն ու յետ էկաւ:

— Թորոյնց Սառա, աղէս քու մուրազդ ի տալմ: Դուք խոտացել էք, որ անծին էրինմ, բուկը շալկովնի կապած բերէք աղիս դուռը, հմա ձեր խոտումը չէք կատարել, ըզուր հմար կտանջուիս, ինչարի կատարէք ձեր խոտումը:

Եզ ըսաւ քեադակն ու կայնաւ դողցրաւ, դողցրաւ, փրփուրն ելաւ բերանը փաթեց ու կըռնրկի վրայ շըլփ վեր ընկաւ, Մէյլեկի վեր ընկած տեղը կեցաւ, ընդից վեր ելաւ ու սկսաւ գլխուն գլխուն, ձոններուն զարկել ու ըսել. «Ո՛հ, աղա ջան, զնացիր, ման գալած ճամփէքուդ մեռնիմ»:

ռաներուդ տակը մատաղ էղնիմ, աղա ջան, քուլ-լըքին մուրաղ տուիր, ընձի թողիր, աղա ջան»:

Էդ վաղթին սաղ շէլիկը ջուրն էր մաղուել, Շատերն էնքան էին չորած տեղը լացել ու ճանե-րուն ծեծել որ, էլ չէին կրնա՝ տեղէրէն վեր կե-նայ:

Քեադանն որ գագարաւ ծեծկուելէն ու թու-լացած էլի վեր ընկաւ գերեզմնի առաջը, շէլիկը հետը հետը վախժիւնէն մօտեցաւ գերեզմանին, համբուրեց ու ցրուաւ: Մամն էլ ուլը կորցրած ի-ծու պէս արտասուքը աչքերուն չորցած խելառ մե-լառ էս կողմ, էն կողմ աչեց ու ճուաց մօրս-այ հարս, ուր ա Յակօն: Երբ որ ընձի մօրս քովը տեսաւ սիրտը կայնաւ, բռնեց թեւն ու լսաւ: Եղէ, քեւէք, քեւէք երթանք մենք էլ համբու-րենք» ու յառաջ տարաւ մեզի դիպա գերեզմանը: Գերեզմանն որ համբուրինք, գերեզմանաբարի տակը փոս ընկած տեղէն մէ քիչ էլ ջուհար հող լցաւ: մարմի ձօթը, հանգուտից ու գնացինք էն մէկէլ կողքի գերեզմանները համբուրելու: Էդ գերեզման-ներու վրայ էնքան շալկովնի, բաղդատի ու ճեր-մակ փաթուղե չորս բոլորը օյնա գործած շուշ-րէք էր քցած որ, քարերը մէջը չէին երևում: Ընչորէրու վրայէլ էնքան ասեղ էր զարկած որ, մէ բռնէմ որ էդ ասեղները սաղ ամիսմ ծախէր գեղանը, չէր կրնայ պարպէ: Երբ մօտեցանք հա-մբուրելու, ձեռս երկնցրի ասեղներէն մէկին, հա-մամն յետ քաշեց ըսելով. «ո՛հ, ղուրբանդ էդ-նիմ, էգիկ պապի ասեղներն են, ձեռ մի տայ»:

Համբուրելէն յետե ղուս էկանք: Մատուռի ղոռն առաջն ու ղոռնէն մէ քիչ էն կողմ թալլու-ու մարկենու ծառներ կային, Ծառներու վրայ էնքան մանկը մուշղը շոր էին փաթթել որ, թէ թոփ էնէի մի սաղ տարիմ մեր գեղի աղջկներու պուր-պըկներուն հերիք էր: հա՛մ վախեցայ մամն էլի չթողնի ըսելով թէ պապի շորերն են:

Մատուռէն ղուզ գնացինք առուի դրաղը, ըտեղ մեր շէլիկը երեսները լուացին ու բողչէքը բացին, նստանք հաց ուտելու: Էնքան բաղաջ, ձուածեղ, հուսակ ու հաւկիթ թափեցին լոջ հա-ցերու հետ փողոցի վրայ որ, մենք չէ, մեզի չափ էրիուս էլ շէլիկ էղներ, չէր կրնայ ուտէ պարպէ: Հացի նստելուն պէս, մամն 5—6 հատ բաղջի հետ մէ խելի հուսակ ու հաւկիթ փաթթեց լոջերու մէջը, վերցրաւ:

— Մամի ջան, էդ ընչու համար վերցրիր, հար-ցրիք ես:

— Էս էլ տանինք ձեզի համար մէյուս առնինք, դառնուկս:

Մէյուս անունն իմանալուն պէս իշտայս կապ-ուաւ էլ չկրցայ հաց ուտէ:

— Յակօ ջան, հաց կեր, է, մամիս հետ ղոռեցին չորս կողմէն:

— Ձեմ ուտէ, մամի ջան, էման կուշտ եմ որ, կրես թէ մէ սաղ գառմ եմ կերէ:

— Մեռնիմ էն սուրբ զօրութեանը, պապը Յակօյիս մուրաղը տուաւ էլ Յակօս հաց կուտէ, ըսաւ նշխուն անան:

Հացն ուտելէն յետե ես ու մամն գնացինք մէյուս առնելու, շէլիկն էլ գնաց դիպա մատուռը, որ մէմ էլ համբուրեն ու ճամբայ ընկնինք:

Մամն մօտեցաւ մէ մէյուս ծախողի, հացերը տուաւ ընդուր ու ըսաւ. «Աղբէր ջան, էս բաղաջ-ներն, հացերն ու միջի հուսակը, հաւկիթները քեզի, մատղշներուն մէ քիչ մէյուս տուր»:

Էն մարդն էլ վերացրաւ կշեղքի մէ թաթի մէջ մեր ողի օձղի մօխրահան թիակի լման մէ թեանաքէ թիակով արեւածաղիկ ու չամիչ լցաւ: կշեց ու գարտիկց մամիս փռած աղլուղի մէջը: Մամն էլ աղլուղի պոչերը վրայ բերաւ, կապտեց, տուաւ իմ ձեռս ու մէկէլ ձեռնէս էլ բռնեց՝ շիտ-կուաւ դիպա մատուռը, նես մտանք մատուռն որ, քեադակը չկանէ, ըխտաւորն էլ նօսքեց է: Մէ մեր շէլիկն է, համբուրում է գերեզմանները, մէ մէլ մէ քանի ջահել ջուհուլ տղէք հետը համբուրում են, հետը քար են կպցնում գերեզմանին որ տեսնին թէ որի մուրաղը պտի տայ Թաթա սուրբը: Վերցը-նում էին ամեն մէկը մէ մէ պղտի քար ու կողքի կպցնում գերեզմանաբարին:

Թէ իրանց քարը գերեզմանի հետ կպնում մնում էր, զաթի էն է Թաթա սուրբը կպցը-նողի մուրաղը տուած էր էղնմ, թէ չէ՝ քարը վէր էր ընկնում իմանում էին, որ մուրաղները չեն ա-ռել:

Համբուրելէն յետե ճամփայ ընկանք դիպա գեղ:

Եր. Մովսիսեան.

ՄԱՆՐԱԼՈՒՐԳ.

Նստուած ահա Ծոյ գործ. — Ռուսաց Մ. Միքողի տեղեկութիւններէք երեւում է, որ Ներկայումս Ռուսաստա-նում գոյութիւն ունի 742 վանք, 32,940 վանականներով, որոնցք 15,050 կրօնաւոր եւ կոյս, 27,916 տիրացու: Մի-անձանց մեծաստանների թիւն է 507, միանձուք 15616, կուսանոցներ 2554, միանձուք 29,524:

Հաղորդելով այս տեղեկութիւնները, «Образование» ամսագիրը հետեւեալ խորհրդածութիւնն է անում. նոյնա-դրելով որ իւրացանչիւր կրօնաւոր առանց դժուարութեան կարող է ուսուցանել (1) մանուկի իւրացանչիւր տարի՝ Ռուսաստանում ուսանող մանկանց թիւը կաշկանար 450000-ով, եթէ այդ քառասուն երեք հազար կրօնաւոր-ները իրանց ժամանակի մի մասը նուիրեն ռուս մանկ-տունի կարգաւ գրել սովորեցնելու աստուածահաճող գործին: